

З інших юридичних наук

УДК 351.745:001.89

СМЕРНИЦЬКИЙ Д.В., кандидат юридичних наук**ДО ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ**

Анотація. Про адміністративно-правове забезпечення наукової та науково-технічної діяльності, в тому числі проведення науково-дослідних робіт.

Ключові слова: наукова діяльність, науково-технічна діяльність, науково-дослідна робота.

Аннотация. Об административно-правовом обеспечении научной и научно-технической деятельности, в том числе проведении научно-исследовательских работ.

Ключевые слова: научная деятельность, научно-техническая деятельность, научно-исследовательская работа.

Summary. About the administrative and legal support for scientific and technological activities, including the conduct of research.

Keywords: science, scientific and technical activities, research and development work.

Постановка проблеми. Наукова та науково-технічна діяльність мають важливе значення для розвитку держави та суспільства в цілому. Саме досягнення в цих сферах призводять як до матеріального росту – впроваджуються нові технології, матеріали, медичні препарати, так і до духовного зростання суспільства. Ми знаємо численні приклади, коли наукові здобутки призводять до соціально-економічного зростання держав. Так, наприклад, Японія, не маючи на своїй території значних земельних та енергетичних ресурсів, завдяки розвитку науки спромоглася стати високорозвиненою, технологічною країною. І таких прикладів багато – Німеччина, США, Великобританія та ін.

Отже, вбачається за доцільне розглянути питання адміністративно-правового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності, в тому числі основної форми реалізації такої діяльності – науково-дослідної роботи. Це питання є актуальним ще тому, що в Україні наукова та науково-технічна діяльність переважно фінансується за рахунок державного бюджету, тобто за рахунок платників податків. Чітке правове регулювання зазначених сфер є основою раціонального використання коштів та отримання необхідних для суспільства результатів. Але зазначене регулювання нізащо не повинно стримувати наукові дослідження чи впливати на них, воно лише має бути спрямоване на встановлення організаційних норм та норм стосовно взаємодії суб'єктів наукової діяльності, що лише поліпшить процес забезпечення наукових досліджень.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, виділення не вирішених її частин, котрим присвячується стаття. Питання адміністративно-правового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності розглядалися в дослідженнях вітчизняних фахівців В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Л.Р. Білої, І.П. Голосніченка, Н.І. Золотарьової, М.Ф. Стахурського, С.В. Ківалова та ін. Разом з тим, дослідження у сфері адміністративно-правового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності, в тому числі проведення науково-дослідних робіт, враховуючи її актуальність, далеко себе не вичерпали та потребують подальшого системного наукового аналізу.

Метою статті є визначення стану та перспектив удосконалення суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення проведення науково-дослідних робіт як основної форми наукової та науково-технічної діяльності.

Вирішення завдання та обґрунтування отриманих результатів. Як зазначає Ю.П. Битяк, держава надає пріоритетне сприяння розвитку науки як визначаючого джерела економічного росту та невід’ємної складової національної культури та освіти, створюючи необхідні умови для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері науково-технічної діяльності, забезпечуючи використання досягнень науки та техніки для вирішення соціальних, економічних, культурних та інших проблем. Відповідно до ч.3 ст.54 Конституції України держава сприяє розвитку науки, встановлюючи наукові зв’язки України з міжнародним суспільством [1, с. 461].

Правове регулювання управління у сфері науки і науково-технічної діяльності здійснюється на основі Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2]. І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова теж стверджують, що розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання [3, с. 164].

Підтримуючи зазначені думки науковців, слід відмітити, що В.Б. Авер’янов теж розглядає наукову діяльність як складову соціально-культурної сфери. Так, він відмічає, що соціально-культурне будівництво, яке структурно поділяється на галузі освіти, науки, культури, охорони здоров’я й соціального захисту, фізичної культури та спорту, є важливою складовою багатогранної діяльності Української держави. Характерною особливістю соціально-культурної сфери є те, що вона пов’язана не тільки з матеріальними цінностями, а й значною мірою з духовними потребами громадян. Законодавство у цій сфері покликано забезпечити естетичне й моральне виховання людини, її навчання, охорону здоров’я, задоволення соціально-культурних потреб. Спільність галузей законодавства у сфері соціально-культурного будівництва проявляється в єдності мети, принципів, методів правового регулювання, у єдиній їх службовій ролі в суспільстві [4].

У структурно-функціональному плані соціально-культурне будівництво можна охарактеризувати як систему, що об’єднує в собі різні напрями державної діяльності. Це – діяльність щодо збереження й зміцнення здоров’я людей, задоволення їх інтелектуальних, естетичних та інших духовних потреб, їх соціальний захист, формування особи, її навчання й виховання, підготовка й перепідготовка кадрів для народного господарства тощо [4].

Державне управління та регулювання наукової діяльності здійснюється згідно принципами органічного поєднання науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства, об’єднання централізації і децентралізації управління наукової діяльності; дотримання вимог екологічної безпеки; визнання свободи творчої, наукової і науково-технічної діяльності; збалансованого розвитку фундаментальних та прикладних досліджень; використання досягнень світової науки, можливостей міжнародного наукового співробітництва; свободи розповсюдження наукової і науково-технічної інформації; відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки до світової у поєднанні із захистом інтересів національної безпеки [1, с. 462].

Об’єктом управління у науковій сфері є наукова і науково-технічна діяльність, а також заклади науки, інші наукові та освітні установи, щодо яких держава в особі органів виконавчої влади приймає певні регулюючі рішення [3, с. 165].

Згідно із Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов’язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Як зазначають С.В. Ківалов та Л.Р. Біла, важливо знати, що управління наукою здійснюють: Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. В Україні діє Національна академія наук України (НАН України) – державна самоврядна наукова організація, яка організує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних, гуманітарних наук; координує здійснення досліджень у наукових установах і організаціях незалежно від форм власності. Крім того, в Україні діють галузеві академії наук: Національна академія правових наук, Академія медичних наук, Академія мистецтв та ін. [5].

Від розгляду загальних основ адміністративно-правового забезпечення сфери наукової діяльності перейдемо до більш вузького напрямку правового забезпечення проведення науково-дослідних робіт.

Як уже зазначалося, науково-дослідна робота згідно із Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] є основною формою науково-технічної діяльності. Але в Законі [2] не визначено порядок її проведення, взаємодію суб’єктів цієї роботи та інші аспекти її реалізації.

Отже перейдемо до розгляду порядку проведення науково-дослідних робіт. Так, проведення науково-дослідних робіт регламентується Державним стандартом України ДСТУ 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення” [6], який чинний від 1 червня 2001 року. Звісно, проведення науково-дослідних робіт регламентує ціла низка державних стандартів України, але наведений стандарт є основоположним в цій сфері.

Згідно з першим розділом стандарт установлює загальні правила виконання науково-дослідних робіт (далі – НДР), у тому числі правила подання заявок на виконання НДР, розроблення технічного завдання на НДР та її складові частини, функції учасників НДР, зміст етапів, їх виконання і приймання, реєстрації НДР та реалізації її результатів.

Положення цього стандарту є обов’язковими для НДР, виконання яких повністю або частково фінансується з державного бюджету. Для НДР, які виконують за рахунок обігових або власних коштів установ, підприємств, організацій та інших суб’єктів господарської діяльності, положення стандарту є рекомендованими. Стандарт не поширюється на НДР, які виконуються у системі розроблення і поставлення на виробництво військової техніки.

Аналізуючи перший розділ стандарту, слід відмітити, що він не поширюється на НДР з розробки військової техніки, але, враховуючи, що, наприклад, Міністерство внутрішніх справ України, як і інші суб’єкти правоохоронних органів, проводять роботи

з розробки спеціальної техніки, а не військової, то цей стандарт є основним для використання при проведенні науково-дослідних робіт.

Норми, встановлені в стандарті, регламентуються також іншими Державними стандартами України, створюючи систему по реалізації НДР. Згідно з другим розділом ДСТУ до таких стандартів належать наступні: “Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення” [7]; “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Основні терміни та визначення” [8]; “Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення” [9]; “Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення” [10]; “Единая система конструкторской документации. Общие требования к текстовым документам” [11]; “Единая система конструкторской документации. Форматы” [12]; “Система разработки и постановки продукции на производство. Продукция производственно-технического назначения” [13]; “Единая система программной документации. Общие требования к программным документам” [14].

Отже, ми бачимо, що створено нормативну систему із низки стандартів, яка регламентує проведення, припинення, прийняття та реалізацію науково-дослідної роботи.

Відповідно до п. 5.1.2 до НДР належать фундаментальні, пошукові та прикладні дослідження. Загальні положення цього стандарту поширюються на виконання прикладних досліджень. Для фундаментальних і пошукових досліджень положення стандарту є рекомендованими і поширюються у належній частині.

Аналіз п. 5.1.2 ДСТУ свідчить, що стандарт стосовно науково-дослідної роботи поширюється на виконання прикладних, фундаментальних та пошукових досліджень. Але, як зазначалося вище, згідно із Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] фундаментальні та прикладні наукові дослідження є основною формою наукової, а не науково-технічної діяльності, тоді як науково-дослідна робота є основною формою науково-технічної діяльності. Отже, ДСТУ та Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] мають певну неузгодженість стосовно основних форм наукової і науково-технічної діяльності.

Згідно з п. 5.1.3 ДСТУ основними завданнями, що визначають зміст і характер НДР, є створення наукових та науково-технічних обґрунтувань на базі ефективних досліджень для прийняття рішень стосовно: використання наукових та науково-експериментальних досягнень під час створення нової продукції чи модернізації тієї, що вже існує; виконання наступних дослідно-конструкторських (дослідно-технологічних) робіт; розроблення стандартів, проектів настановних, нормативних і прогнозно-аналітичних документів; доцільності виконання подальших досліджень і розробок чи їх припинення як таких, що не мають перспективи.

Аналізуючи п. 5.1.2 та 5.1.3 ДСТУ, зазначимо, що дія стандарту поширюється тільки на прикладні наукові дослідження, норми щодо виконання фундаментальних та пошукових робіт не деталізовані. На нашу думку, зазначене ДСТУ необхідно було б викласти в такій редакції, яка забезпечила б поширення встановлених норм і на фундаментальні та пошукові роботи, або створити відповідні стандарти для фундаментальних та пошукових досліджень, адже стандарти унормовують процес проведення робіт, встановлюють норми щодо підготовки стандартизованих документів, в тому числі звітів про проведену роботу. Це забезпечує більш досконалий процес організації і проведення науково-дослідних робіт у всіх їх видах – як фундаментальних та пошукових, так і прикладних наукових дослідженнях. Крім того ДСТУ у своєму змісті наводить таке визначення, як “наукові обґрунтування”, але якщо стандарт стосується тільки науково-технічної сфери та враховуючи те, що згідно із Законом

України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] наукова і науково-технічна діяльність розділені та мають свої визначення, доцільно в стандарті застосовувати тільки визначення – “науково-технічні обґрунтування”.

Згідно з п. 5.1.5 ДСТУ результати виконання НДР як наукову продукцію передають замовнику відповідно до договору та актів чинного законодавства щодо прав на інтелектуальну власність, об’єктами якої є: винаходи, промислові зразки, корисні моделі та знаки на товари і послуги, на які отримані документи виключного права; авторські права щодо результатів творчої діяльності учасників НДР, на які одержані свідоцтва про реєстрацію. Під час передавання наукової продукції виконавець НДР повідомляє замовника про використані об’єкти інтелектуальної власності.

Пункт 5.1.5 ДСТУ встановлює зв’язок між результатами наукових досліджень та створеними об’єктами інтелектуальної власності, забезпечує застосування об’єктів інтелектуальної власності згідно з чинним законодавством.

Основними нормами, встановленими в стандарті, є норми щодо функцій учасників науково-дослідної роботи, їх дій та взаємовідносин.

Так, згідно з п. 5.2.1 ДСТУ організації, установи і підприємства залежно від характеру участі у НДР (замовлення, дослідження, виконання тощо) поділяють на замовників (споживачів) і виконавців (розробників).

Центральні та місцеві органи виконавчої влади виконують функції державного або головного замовника, якщо вони фінансують НДР. Крім центральних і місцевих органів виконавчої влади, згідно з ГОСТ 15.001-88 [13] функції замовника НДР можуть виконувати: споживач, якому постачатиметься продукція, або організація, якій доручено представляти інтереси споживача. Залежно від характеру, складності та обсягу робіт у виконанні НДР беруть участь одна або кілька організацій (підприємств). Якщо у виконанні НДР беруть участь декілька організацій виконавців, то серед них визначають головного виконавця. Решта організацій виконують функції виконавців складових частин НДР (співвиконавців).

З аналізу п. 5.2.1 ДСТУ виходить, що, наприклад, Міністерство внутрішніх справ як центральний орган виконавчої влади, який фінансує проведення науково-дослідних робіт, виступає у ролі державного чи головного замовника.

Замовниками робіт щодо проведення науково-дослідних робіт у системі органів внутрішніх справ виступають служби та підрозділи (департаменти) МВС України. Замовник НДР згідно з п. 5.2.2 ДСТУ виконує такі основні роботи: ініціює проведення НДР стосовно визначеної проблеми і подає рекомендовану форму заявки виконання НДР або встановлює власну форму заявки; видає вихідні вимоги щодо розроблення технічного завдання на НДР; організує, за потреби, експертизу заявок на виконання НДР, розглядає результати експертизи; визначає головного виконавця НДР; за поданням виконавця НДР розглядає і затверджує технічне завдання та присвоює НДР шифр; приймає рішення щодо укладання договору і укладає договір на виконання НДР із головним виконавцем; організує супровід і контроль за виконанням НДР на всіх її етапах; приймає окремі етапи робіт та завершену роботу в цілому, а також рішення щодо подальшого використання результатів НДР, спекустаткування, залишків матеріалів та інших матеріальних цінностей, що придбані згідно з договором за кошти замовника; визначає перелік відомостей, що підлягають охороні, а також об’єкти інтелектуальної властості та вимоги до здійснення заходів щодо їх захисту; організує впровадження результатів НДР відповідно до розділу 7.3 цього стандарту.

Головними виконавцями в системі МВС України виступають науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади та підприємства МВС, до яких належать: Державний

науково-дослідний інститут МВС України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Науково-виробниче об'єднання “Форт”, вищі навчальні заклади третього та четвертого рівнів акредитації. Головний виконавець (виконавець) НДР відповідно до п. 5.2.3 ДСТУ виконує такі роботи: подає заявку на виконання НДР; за дорученням і на підставі вихідних вимог замовника розробляє технічне завдання (ТЗ) на НДР, узгоджує ТЗ із зацікавленими організаціями і подає на затвердження замовнику; разом із виконавцями складових частин НДР визначає зміст ТЗ на складові частини і виконує щодо них функції замовника; готує і подає замовнику матеріали для укладання договору на виконання НДР; укладає договори на виконання складових частин НДР з їх виконавцями; складає і затверджує план виконання сумісних робіт із виконавцями складових частин; координує роботу виконавців складових частин НДР; виконує НДР відповідно до завдань і термінів, що встановлені ТЗ і договором із замовником; виконує необхідний аналіз науково-технічної та нормативної документації стосовно теми НДР і розглядає можливі напрями досліджень; визначає методи досліджень; виконує теоретичні дослідження, розрахунки, математичне моделювання і патентні дослідження; створює, за необхідності, моделі, макети або експериментальні зразки майбутніх виробів та проводить експериментальні роботи; порівнює результати експериментальних робіт із результатами теоретичних досліджень; визначає перспективність подальшого проведення досліджень та надає рекомендації щодо застосування результатів НДР; розробляє, за необхідності, інструкцію з технічного захисту інформації з обмеженим доступом; оформляє патентний захист можливих об'єктів інтелектуальної власності і розробляє заходи щодо збереження “ноу-хау”; приймає окремі етапи робіт у виконавців складових частин НДР та роботу в цілому; складає звітну документацію; несе відповідальність перед замовником за науковий рівень НДР, за надані рекомендації, терміни та якість виконаних робіт; подає пропозиції щодо складу приймальної комісії та здає роботу замовнику; готує та подає до органу державної реєстрації реєстраційну та облікову картки НДР та заключний звіт для реєстрації.

Виконавцями у проведенні НДР можуть виступати науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади та підприємства МВС у разі виконання НДР одноосібно. У разі залучення до виконання НДР виконавців складових частин НДР на договірних засадах цю роль виконують наукові установи, вищі навчальні заклади, підприємства тощо як системи МВС, так і іншого підпорядкування, які виконують частину НДР, обумовлену договірними документами. Згідно з п. 5.2.4 ДСТУ виконавець складової частини НДР виконує належні роботи відповідно до підпункту 5.2.3 ДСТУ і додатково такі роботи: за дорученням головного виконавця розробляє та подає йому на затвердження ТЗ на складову частину НДР; проводить роботу відповідно до затвердженого головним виконавцем ТЗ; звітує перед головним виконавцем згідно з умовами договору.

Взаємні обов'язки між замовником, головним виконавцем і виконавцями складових частин НДР відповідно до п. 5.2.5 ДСТУ додатково до вимог цього стандарту визначають у договорі на виконання НДР, а спори між учасниками НДР розглядають і вирішують на погоджувальних нарадах.

Правила проведення НДР викладені у п. 5.3 ДСТУ. Згідно з п. 5.3.1 ДСТУ НДР виконують відповідно до технічного завдання або технічного завдання на складову частину з урахуванням вимог галузевих стандартів і чинних нормативних документів до виду продукції. Під час виконання НДР відповідно до п. 5.3.3 ДСТУ, за необхідності, проводять патентні дослідження згідно з вимогами ДСТУ 3575 [10], вивчення і аналіз вітчизняних та закордонних технічних рішень, які захищені патентами, що є важливою

умовою забезпечення якості досліджень та високого науково-технічного рівня результатів виконання НДР.

З аналізу п. 5.3.3 ДСТУ видно, що він встановлює можливість не проводити патентних досліджень по НДР. На нашу думку, при проведенні прикладних НДР зі створення науково-технічної продукції за державні кошти проведення патентних досліджень згідно з ДСТУ 3575 [10] є обов'язковим. Адже патентні дослідження дають інформацію про здійснені науково-технічні розробки та захищені об'єкти інтелектуальної власності в цій сфері. Отже, без проведення патентних досліджень можливо розпочати науково-дослідну роботу, яка вже проведена за відповідною темою, а також порушити права на створені об'єкти інтелектуальної власності. Крім того, при повторному створенні науково-технічної продукції будуть марно витрачені державні кошти. Підсумовуючи наведене, нами пропонується викласти п. 5.3.3 ДСТУ у наступній редакції: “Під час виконання НДР, за необхідності, проводять патентні дослідження відповідно до вимог ДСТУ 3575-97, вивчення і аналіз вітчизняних та закордонних технічних рішень, які захищені патентами, що є важливою умовою забезпечення якості досліджень та високого науково-технічного рівня результатів виконання НДР, обов'язковими патентні дослідження згідно з вимогами ДСТУ 3575-97 є при виконанні НДР повністю або частково за державні кошти за напрямом створення науково-технічної продукції” 10].

З метою забезпечення вчасного виконання етапів НДР і складання звітної документації відповідно до п. 5.3.6 ДСТУ головний виконавець разом із виконавцями складових частин НДР розробляє план спільних робіт (календарний план), у якому визначає: послідовність і терміни виконання етапів НДР, виконавців, номенклатуру і терміни подання звітної документації за етапами, необхідність та терміни проведення експертизи документації, терміни приймання етапів та роботи в цілому. Затверджений план спільних робіт є обов'язковим до виконання учасниками НДР.

Технічне завдання згідно з п. 6.1.3 ДСТУ розробляють на основі наукового прогнозування та перспектив подальшого розвитку відповідного напрямку, результатів виконання попередніх досліджень і експериментальних робіт, аналізу патентної, науково-технічної документації, інформаційних матеріалів щодо новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, а також досвіду попереднього розроблення та експлуатації аналогічної продукції. Під час розроблення ТЗ слід керуватися нормативними документами (НД), що є чинними у цій галузі.

Згідно з п. 7.1.2 ДСТУ проведення НДР здійснюють за етапами. Кожен етап повинен вирішувати певні завдання, потрібні для успішного виконання НДР, проведення наступного етапу, уточнення змісту і напрямку НДР. Етапи НДР та їх зміст у загальному випадку наведені в п. 7.1.3 ДСТУ, а саме: вибір напрямку дослідження; теоретичні та експериментальні дослідження; узагальнення і оцінювання результатів досліджень, складання звітної документації; приймання НДР.

Норми щодо етапності НДР, які встановлені в п. 7.1.2 ДСТУ, створюють чітку систему виконання НДР. На жаль, як зазначалося вище, ДСТУ [6] свою дію на фундаментальні та пошукові роботи повною мірою не поширює, а лише на прикладні та лише у науково-технічній діяльності. Створення чіткої системи виконання фундаментальних та пошукових робіт, на нашу думку, теж є вкрай необхідним для кращої організації виконання НДР. Крім того, стандарти повинні діяти не тільки в сфері науково-технічних розробок, а й у гуманітарній сфері.

За результатами роботи комісія відповідно до п. 7.1.9.7 ДСТУ складає акт приймання НДР. Акт приймання НДР затверджує її замовник. НДР вважають завершеною від дня затвердження акта її приймання.

Згідно з п. 7.2 ДСТУ реєстрацію та облік НДР виконують відповідно до правил державної реєстрації та обліку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і дисертацій шляхом подання до органу державної реєстрації реєстраційних та облікових карток та заключного звіту.

Реалізацію результатів НДР здійснюють відповідно до п. 7.3.1 ДСТУ залежно від науково-технічної продукції згідно з актом приймання з урахуванням рекомендацій приймальної комісії в такі способи: виданням техніко-економічного обґрунтування щодо створення нової науково-технічної продукції, розробленням ТЗ на дослідно-конструкторську роботу (ДКР) і укладанням договору на її виконання; продовженням досліджень шляхом виконання нових НДР, коли в ході виконання НДР визначилися нові наукові проблеми, які потребують окремого вирішення з огляду на поставлені завдання; використанням результатів досліджень для вдосконалення і модернізації продукції, що існує, без проведення ДКР; погодженням і затвердженням проектів розроблених стандартів та інших нормативних документів (положень, методик, інструкцій тощо); розробленням програм і методик випробувань нових (модернізованих) зразків продукції; прийняттям рішень щодо докорінної зміни напрямів окремих науково-дослідних, дослідно-конструкторських чи дослідно-технологічних робіт.

Згідно з п. 7.4 та ДСТУ виконання НДР припиняють, якщо виявлена недоцільність подальшого проведення робіт через неминучість одержання негативного результату або якщо вона втратила свою актуальність. Головний виконавець НДР у цьому випадку подає обґрунтований висновок замовнику. Підставою для припинення НДР є рішення керівника організації, який підписав (затвердив) постанову (розпорядження, наказ) стосовно виконання цієї роботи.

Підбівачи загальний підсумок розгляду ДСТУ 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення”, слід зазначити, що, на нашу думку, стандарт у поєднанні з іншими стандартами та нормативно-правовими документами у сфері науково-технічних досліджень створює належну систему проведення науково-дослідних робіт у сфері наукових прикладних досліджень. Як зазначалося, на жаль, така чітка схема не створена у сфері фундаментальних та пошукових наукових досліджень. На нашу думку сфера фундаментальних та пошукових наукових досліджень вимагає більш чіткого нормативного регулювання шляхом створення відповідних державних стандартів України, які за аналогією з ДСТУ 3973-2000 [6] будуть регламентувати проведення науково-дослідних робіт у цих сферах.

Крім того, як нами вже зазначалося, є певна неузгодженість між ДСТУ 3973-2000 [6] та Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2]. Згідно з цим Законом наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. А науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Ідучи шляхом виключення, зазначимо, що гуманітарна сфера не відноситься до науково-технічної діяльності. Отже, вона відноситься до сфери наукової діяльності, основними формами якої є фундаментальні та прикладні дослідження. Тобто науково-дослідні роботи не можуть згідно із зазначеним Законом [2] бути формою наукової діяльності. Але це твердження спростовують і наведені стандарти, і практика. Адже наукові установи та вищі заклади освіти проводять наукові дослідження саме шляхом виконання науково-дослідних робіт. Так, наприклад, у системі МВС України ціла низка вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ здійснюють дослідження за

юридичним напрямом з проблем боротьби зі злочинністю на замовлення практичних підрозділів органів внутрішніх справ, проводячи науково-дослідні роботи. Порядок проведення таких робіт встановлено у відомчих нормативних документах.

Науково-дослідні роботи з наукових та науково-технічних досліджень реєструються відповідно до Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій [15], який затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 27.10.08 р. № 977 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 06.04.09 р. за № 312/16328.

Згідно з п. 1.2. Порядку [15] визначає вимоги щодо організації робіт з державної реєстрації та обліку відкритих (несекретних) науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт (далі – НДР (ДКР), зокрема тих, які виконуються в межах проектів та програм міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва і захищених дисертацій (далі – дисертації), та вимоги до поширення відповідної інформації.

Державна реєстрація та облік НДР (ДКР) і дисертацій здійснюються відповідно до п. 1.3 Порядку [15] з метою створення необхідних умов для інформаційного забезпечення: творчої праці вчених, наукових, науково-педагогічних, інженерно-технічних працівників, аспірантів, докторантів та здобувачів наукових ступенів; обґрунтованого планування та уникнення дублювання тематики НДР (ДКР) і дисертацій; проведення наукових та науково-технічних експертиз тематики та результатів виконаних НДР (ДКР) і дисертацій; прискорення практичного впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності; контролю за цільовим призначенням та ефективністю використання державних бюджетних коштів для наукової та науково-технічної діяльності.

Обов'язковій державній реєстрації та обліку підлягають згідно з п. 1.4. Порядку [15] відкриті (несекретні) НДР (ДКР), що виконуються в наукових установах, вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації, на підприємствах та в організаціях України, фінансування яких повністю або частково здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Також обов'язковому державному обліку підлягають захищені на засіданнях спеціалізованих вчених рад дисертації.

Отже, встановлені у Порядку [15] норми вимагають державної реєстрації як науково-дослідних робіт технічного напрямку, так і гуманітарного. Тоді не зрозуміло чому науково-дослідні роботи не можуть бути основною формою наукової діяльності, так само як фундаментальні і прикладні не можуть бути формами науково-технічної діяльності.

Висновки.

1. Державний стандарт України ДСТУ 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення” поширює свою дію лише на науково-технічну діяльність.

2. Є певна неузгодженість між ДСТУ 3973-2000 та Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2] стосовно визначення основних форм наукової і науково-технічної діяльності.

Пропозиції.

1. Внести відповідні доповнення до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [2], включивши додатково до основних форм наукової діяльності науково-дослідні роботи та пошукові дослідження, а до основних форм науково-технічної діяльності – фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

2. Враховуючи, що на цей час переважно і в гуманітарній сфері при виконанні НДР орієнтуються на чинні державні стандарти України за науково-технічним напрямом,

забезпечити розробку відповідних стандартів стосовно виконання науково-дослідних робіт гуманітарного напрямку з метою встановлення чітких норм стосовно порядку виконання робіт, взаємодії суб'єктів НДР, приймання та реалізацію НДР тощо.

3. Пропоновані стандарти повинні бути обов'язковими для НДР, виконання яких повністю або частково фінансується з державного бюджету. Для НДР, які виконують за рахунок обігових або власних коштів установ, підприємств, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності, положення стандартів мають бути рекомендованими.

Використана література

1. Битяк Ю.П. Административное право Украины / Ю.П. Битяк. – Х., 2003. – Режим доступу : [//www.pravoznavec.com.ua/books/1/45/13/#chapter](http://www.pravoznavec.com.ua/books/1/45/13/#chapter)
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.91 р. № 1977-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12. – Ст. 165. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12&print=1](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12&print=1)
3. Голосніченко І.П. Адміністративне право України : основні поняття : навчальний посібник / І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова ; за заг. ред. д.ю.н., професора І.П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2005. – 232 с. – Режим доступу : [//www.pravoznavec.com.ua/books/65/3503/13](http://www.pravoznavec.com.ua/books/65/3503/13)
4. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні : навчальний посібник / В.Б. Авер'янов – Режим доступу : [//www.pravoznavec.com.ua/books/249/18474/13/#chapter](http://www.pravoznavec.com.ua/books/249/18474/13/#chapter)
5. Біла Л.Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник / Л.Р. Біла, С.В. Ківалов. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – Одеса, 2002. – Режим доступу : [//www.pravoznavec.com.ua/books/141/9682/13/#chapte](http://www.pravoznavec.com.ua/books/141/9682/13/#chapte)
6. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення : ДСТУ 3973-2000. – [Чинний від 2001.07.01]. – К. : Держстандарт України, 2001. – 20 с.
7. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення : ДСТУ 3008-95. – [Чинний від 1995.02.23]. – К. : Держстандарт України, 1995. – 37 с.
8. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Основні терміни та визначення : ДСТУ 3278-95. – [Чинний від 1997.01.01]. – К. : Держстандарт України, 1997.
9. Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення : ДСТУ 3396.0-96. – [Чинний від 1997.01.01]. – К. : Держстандарт України, 1997. – 5 с.
10. Патенті дослідження. Основні положення та порядок проведення : ДСТУ 3575-97. – [Чинний від 1998.01.01]. – К. : Держстандарт України, 1997. – 14 с.
11. Единая система конструкторской документации. Общие требования к текстовым документам : ГОСТ 2.105-95. – [Введен в действие от 01.07.1996]. – М. : Госстандарт России, 1996. – 30 с.
12. Единая система конструкторской документации. Форматы : ГОСТ 2.301-82. – М. : Государственный комитет СССР по управлению качеством и стандартам.
13. Система разработки и постановки продукции на производство. Продукция производственно-технического назначения : ГОСТ 15.001-88. – [Введен в действие от 01.03.1989]. – М. : Государственный комитет СССР по управлению качеством и стандартам, 1989. – 5 с.
14. Единая система программной документации. Общие требования к программным документам : ГОСТ 19.105-78. – [Введен в действие от 01.01.1980]. – М. : Государственный комитет СССР по управлению качеством и стандартам, 1980. – 2 с.
15. Порядок державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.08 р. № 977. – (Зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 06.04.09 р. № 312/16328).